

8. *Статистика ВПК. Рекламний ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.adcoalition.org.ua/adv/statistics> (дата звернення: 23.03.2017).*

СТАН І ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

*Філіпенко Т. В., д. держ. упр., професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
та міжнародного права Донецького юридичного
інституту МВС України, м. Кривий Ріг*

За сучасних умов зростання та розширення сфер міжнародного обміну підвищується значення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Реформи, що відбуваються в Україні, націлені на побудову демократичної правової держави, основою якої має бути ринкова економічна система. Складовою частиною даного процесу стала орієнтація на повномасштабне включення до світової економічної системи. Лібералізація, скасування державної монополії на зовнішню торгівлю, збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічного обігу не є відмовою держави від втручання в систему регулювання зовнішньої економіки. Більше того, світовий досвід свідчить, що відбувається посилення та диверсифікація такого впливу, пріоритети, принципи, механізми та інструменти якого взаємоузгоджені на міжнародному рівні

в численних двосторонніх та багатосторонніх угодах. Одним із вирішальних факторів розвитку зовнішньоекономічної діяльності є підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики держави, яка має забезпечити зміцнення позицій країни у світовій торгівлі та сприяти виходу її продукції на нові ринки.

Вихід на світовий зовнішній ринок – закономірність розвитку ринкової економіки. Діяльність підприємств на світовому ринку пов'язана з міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом товарів і послуг. Вона також включає вивіз капіталу у формі інвестування в іноземні підприємства і залучення іноземних інвестицій.

Міжнародні економічні відносини мають для економічного розвитку України суттєве значення. Але раціональне використання переваг міжнародних економічних відносин передбачає, щоб економіка України була інтегрована у світове господарство. Україна завжди мала економічні зв'язки з країнами світового співтовариства, але її включення до системи світового господарства на сучасному етапі має свої особливості, найбільше зумовлені здобуттям Україною незалежності.

Сьогодні накопичено науковий і практичний досвід оцінки зовнішньоекономічної діяльності, але аналіз існуючих публікацій свідчить про суттєву розбіжність поглядів щодо напрямів її подальшого розвитку. Вагомий внесок у дослідження проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємств України зробили такі вітчизняні вчені, як: А. С. Гальчинський, О. А. Кириченко, Ю. В. Макогон, Т. М. Циганкова та інші. Проте,

незважаючи на цінність їхніх досліджень, сучасні результати перетворень у вітчизняній економіці та світі потребують коригування зовнішньоекономічної діяльності підприємств України.

Мета дослідження полягає у вивченні стану зовнішньоекономічної діяльності України на сучасному етапі та визначенні пріоритетних напрямів її подальшого розвитку.

Жодна із держав світу в сучасних умовах не може існувати відокремлено від інших країн та бути ізольованою від тих процесів, які відбуваються в регіоні або частині світу, де держава знаходиться. Значення зовнішньоекономічної діяльності у розвитку всіх країн постійно зростає. Історичний досвід свідчить про вигідність розширення участі країн у міжнародному поділі праці і різноманітних формах міжнародного співробітництва. Згортання ж зовнішньоекономічної діяльності призводить до уповільнення соціально-економічного розвитку країни та виникнення складних проблем, як в економіці, так і в інших сферах суспільного життя. Тому глобалізація та інтернаціоналізація господарської діяльності є закономірним процесом з огляду на посилення взаємозалежності між країнами.

Міжнародні економічні відносини виявляються в різних формах. Найдавнішою і найбільш розвиненою з них є міждержавна або зовнішня торгівля. Зовнішня торгівля на сучасному етапі перетворилась у важливу сферу економіки будь-якої країни. Вона є надзвичайно динамічною і, незважаючи на загальну тенденцію до зростання, зазнає значних коливань, що зумовлено

економічними, енергетичними, політичними та іншими проблемами. Внаслідок цього у структурі товарообігу та у напрямках зовнішньоторговельних потоків відбуваються постійні зміни.

Україна поступово входить у світове господарство як повноправний учасник, розширюється коло зовнішньоекономічних партнерів, урізноманітнюються форми зв'язків із ними. Набуття Україною у травні 2008 року членства в СОТ зробило Україну рівноправним партнером на світових товарних ринках. У результаті були скасовані окремі обмеження та лібералізовані умови доступу на зовнішні ринки для цілого ряду українських товарів металургійної, хімічної, машинобудівної галузей та сільського господарства.

Згідно з пунктом 9 ч.1 ст. 92 Конституції України засади зовнішньоекономічної діяльності визначаються виключно законами України [1]. Організацію і забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності України п. 8 ст. 116 Конституції покладено на Кабінет Міністрів України.

Сьогодні зовнішньоекономічна діяльність регулюється великою кількістю нормативно-правових актів. Базовим документом для формування зовнішньоекономічної діяльності є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який прийнято у 1991 році.

У статті 1 цього закону визначено, що зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах

між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

Законом України «Про економічну самостійність України» від 3 серпня 1990 р. встановлено, що Україна самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з іншими державами на основі принципів зацікавленості, рівноправності і взаємної вигоди. Підприємства та організації мають право вступати у прямі господарські зв'язки та співробітничати з підприємствами та організаціями інших держав, створювати з ними спільні підприємства, асоціації, концерни, консорціуми, союзи, інші об'єднання [3].

Суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти господарської діяльності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності керуються такими принципами:

1. Принципом суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, що полягає у такому:

– виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на території України, керуючись законами, що діють на території України;

– обов'язку України неухильно виконувати всі договори та зобов'язання у сфері міжнародних економічних відносин.

2. Принципом свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає у наступному:

- праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки;
- праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України;
- обов'язку додержувати при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності порядку, встановленого законами України;
- виключному праві власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на всі одержані ними результати зовнішньоекономічної діяльності.

3. Принципом юридичної рівності і недискримінації, що полягає у наступному:

- рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, в тому числі й держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- забороні будь-яких, крім передбачених Законом, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцезоташуванням та іншими ознаками;
- неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів, крім випадків, передбачених Законом.

4. Принципом верховенства закону, що полягає у:

- регулюванні зовнішньоекономічної діяльності тільки законами України;

– забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що у будь-який спосіб створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами України.

5. Принципом захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава:

– забезпечує рівний захист інтересів усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України;

– здійснює рівний захист усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України за межами України згідно з нормами міжнародного права;

– здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права.

6. Принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу під час увезення та вивезення товарів [2].

Усі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають рівне право здійснювати будь-які її види, прямо не заборонені законами України, незалежно від форм власності та інших ознак.

Фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з моменту набуття ними цивільної дієздатності згідно з законами України. Фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території

України, мають зазначене право, якщо вони зареєстровані як підприємці згідно з Господарським кодексом України [4]. Фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України, мають зазначене право, якщо вони є суб'єктами господарської діяльності за законом держави, в якій вони мають постійне місце проживання або громадянами якої вони є. Юридичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність відповідно до їх статутних документів з моменту набуття ними статусу юридичної особи.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється згідно з принципами, визначеними у ст. 2 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність», із метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, у тому числі й зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;
- створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України до системи світового поділу праці та наближення до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється:

- Україною як державою в особі її органів у межах їх компетенції;
- недержавними органами управління економікою (товарними, фондовими, валютними біржами, торговельними палатами, асоціаціями, спілками та іншими

організаціями координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів;

- самими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між зазначеними суб'єктами.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою:

- законів України;
- передбачених у законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції;

- економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) у межах законів України;

- рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України;

- угод, які укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і не суперечать законам України [2].

На території України згідно із Законом запроваджуються такі правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності:

- національний режим, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав та обов'язків не менший ніж суб'єкти господарської діяльності України. Національний режим застосовується щодо всіх видів господарської діяльності іноземних суб'єктів цієї діяльності, пов'язаної з їх інвестиціями на

території України, а також щодо експортно-імпортних операцій іноземних суб'єктів господарської діяльності тих країн, які входять разом з Україною до економічних союзів;

– режим найбільшого сприяння, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій та пільг щодо мит, податків та зборів, якими користується та/або буде користуватися іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої держави, якій надано зазначений режим, за винятком, коли мита, податки, збори та пільги по них встановлюються у межах спеціального режиму, про який йдеться нижче. Режим найбільшого сприяння надається на основі взаємної угоди суб'єктам господарської діяльності інших держав згідно з відповідними договорами України та застосовується у сфері зовнішньої торгівлі;

– спеціальний режим, який застосовується на територіях спеціальних економічних зон, а також на територіях митних союзів, до яких входить Україна, і в разі запровадження будь-якого спеціального режиму згідно з міжнародними договорами за участю України.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на її території.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно забезпечувати:

– захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

– створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;

– заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність здійснюється після державної реєстрації суб'єктів як учасників зовнішньоекономічної діяльності. Реєстрація здійснюється у Державній адміністрації за місцезнаходженням або місцем проживання суб'єкта на підставі подання заяви у довільній формі, нотаріально засвідчених копій статутних документів або нотаріально засвідчених документів фізичної особи про її реєстрацію як підприємця.

В Україні за станом на 1 січня 2015 р. зареєстровано 1 млн. 331 тис. 230 суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України [5], близько 85% з яких займаються проведенням зовнішньоекономічних операцій.

За офіційними даними Державної служби статистики України за 2014 рік загальний обсяг зовнішньої торгівлі товарами та послугами України, без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, склав 123897,3 млн дол. США. За рік відбулося зниження зовнішньоторговельного обороту на 26,3%, у тому числі з країнами СНД – на 34,1%, з іншими країнами світу – на 14,7%. Обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС зменшився на 13,4% і склав 44297,4 млн. дол. США або 35,8% від загального обсягу торгівлі України (табл. 1).

Таблиця 1

**Зовнішньоторговельний оборот України
з країнами світу (млн дол. США)**

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014/2013	
				+, -	%
Всього товари та послуги	173883,2	168178,9	123897,3	-44281,6	73,7
Країни СНД	67096,0	56569,5	37269,4	-19300,1	65,9
Інші країни світу	106787,2	101609,4	86627,9	-14981,5	85,3
в т.ч. країни ЄС	50917,4	51128,6	44297,4	-6831,2	86,6
Питома вага країн ЄС у загальному обсязі, %	29,3	30,4	35,8	5,4	-

Джерело: за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Обсяг експорту товарів та послуг до країн ЄС за 2014 рік склав 20302,3 млн дол. США або 31,8% від загального обсягу експорту товарів та послуг України.

В свою чергу, обсяг імпорту з країн ЄС за згаданий період склав 23995,3 млн дол. США або 40,0% від загального обсягу імпорту в Україну [5].

У двосторонній торгівлі між Україною та країнами ЄС зберігається негативне сальдо, яке за 2014 рік склало 3693,2 млн дол. США та зменшилось у порівнянні з 2013 роком на 7117,4 млн дол. США (Додаток А).

У 2014 році зовнішньоторговельні операції проводились Україною з партнерами із 217 країн світу. Основними країнами-партнерами в експорті товарів були: Росія – 18,2% загального обсягу експорту товарів,

Туреччина – 6,6%, Єгипет – 5,3%, Китай – 5,0%, Польща – 4,9%, Італія – 4,6% (рис. 1).

За 2014 р. експорт товарів з України в цілому становив 53913,5 млн дол. США, імпорт – 54381,8 млн дол. Порівняно із 2013 р. експорт скоротився на 13,5% (на 8392,4 млн дол.), імпорт – на 28,3% (на 21452,8 млн дол.). Негативне сальдо становило 468,3 млн дол. (за 2013 р. – 13528,7 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2014 р. склав 0,99 (за 2013 р. – 0,82).

Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу у 2014 р. становив 17004,7 млн дол., або 31,5% від загального обсягу експорту, та збільшився порівняно з 2013 р. на 431,2 млн дол., або на 2,6% (у 2013 р. – 16573,5 млн дол., або 26,6%) (Додаток Б).

Найсуттєвіші експортні поставки серед країн ЄС здійснювались до Польщі – 4,9% від загального обсягу експорту, Італії – 4,6%, Німеччини – 3% та Угорщини – 2,8%; серед інших країн до Росії – 18,2%, Туреччини – 6,6%, Єгипту – 5,3%, Китаю – 5%, Індії – 3,4% та Білорусі – 3%.

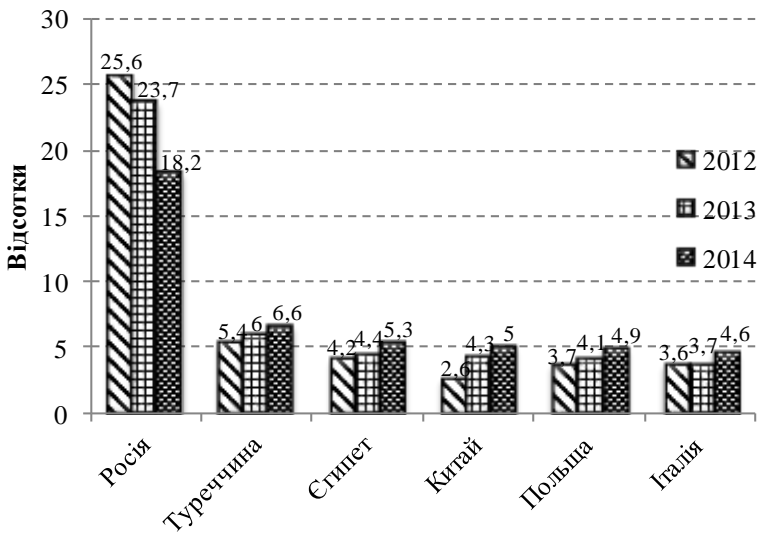

Рис. 1. Основні країни-партнери в експорті товарів

Джерело: власні дослідження за даними Державної служби статистики України.

Серед найбільших країн-партнерів експорт товарів збільшився до Італії на 5,7%, Єгипту – на 5,3%, Польщі – на 3,9% та Німеччини – на 2,5%. Одночасно скоротився експорт до Росії на 33,7%, Білорусі – на 16,7%, Індії – на 7,1% та Туреччини – на 5,1%.

Оснoву товарної структури українського експорту у 2014 р. склали недорогoцінні метали та вирoби з них – 28,3% (менше на 13,1% проти 2013 р.), у тому числі чорні метали – 23,9% (менше на 9,8%). Продукти рослинного походження становили 16,2% (менше на 1,3%), у т.ч.: зернові культури – 12,1% (більше на 3%), мінеральні продукти – 11,3% (менше на 15,1%), у т.ч.: руди, шлак і

зола – 6,4% (менше на 8,5%) та палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки – 3,7% (менше на 25,2%), механічні та електричні машини – 10,5% (менше на 17,1%), жири та олії тваринного або рослинного походження – 7,1% (більше на 9,3%), готові харчові продукти – (менше на 11,5%) та продукція хімічної та пов’язаних з нею галузей промисловості (менше на 23,8%) – по 5,7%.

Основними країнами-партнерами в імпорті товарів у 2014 р. були: Росія – 23,3% загального обсягу імпорту товарів, Китай – 9,9%, Німеччина – 9,9%, Білорусь – 7,3%, Польща – 5,6%, США – 3,5% (рис. 2).

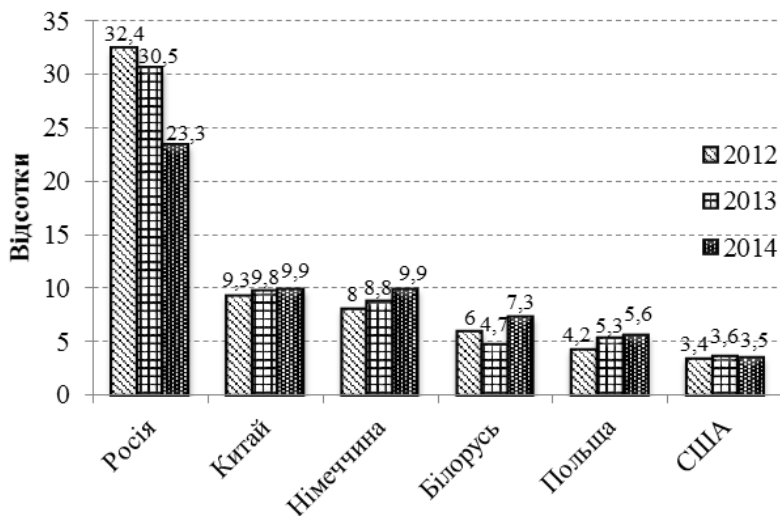

Рис. 2 . Основні країни-партнери в імпорті товарів

Джерело: власні дослідження за даними Державної служби статистики України.

Імпорт товарів із країн Європейського Союзу становив 21059,8 млн дол., або 38,7% від загального обсягу, та зменшився проти 2013 р. на 5707,1 млн дол., або на 21,3%

(за 2013 р. обсяг імпорту становив відповідно 26766,9 млн дол. та 35,3%). Скоротились поставки засобів наземного транспорту (крім залізничного) – на 56,5%, паперу та картону – на 34,6%, механічних машин – на 32%, різноманітної хімічної продукції – на 28,9%, фармацевтичної продукції – на 21,1%, електричних машин – на 20,6%, пластмас, полімерних матеріалів – на 17,4%.

Найбільші надходження серед країн ЄС здійснювались із Німеччини – 9,9% від загального обсягу імпорту, Польщі – 5,6%, Італії – 2,8%, Угорщини – 2,7%; серед інших країн із Росії – 23,3%, Китаю – 9,9%, Білорусі – 7,3% та США – 3,5%.

У порівнянні з 2013 р. імпорт товарів збільшився тільки з Білорусі на 10,7% та Угорщини на 4,6%, з решти найбільших країн-партнерів зменшився: з Росії – на 45,1%, США – на 29,9%, Китаю – на 27,4%, Італії – на 26,9%, Польщі – на 24,3% та Німеччини – на 19,5%.

Обсяг експорту послуг у 2014 р. становив 11273,3 млн дол. США, імпорту – 5676,1 млн дол. США (Додаток В). Порівняно із 2013 р. експорт скоротився на 20,8% (на 2959,9 млн дол.), імпорт – відповідно 24,6% (на 1846,9 млн дол.). Позитивне сальдо у 2014 р. становило 5597,2 млн дол. У 2013 р. позитивне сальдо складало 6710,2 млн дол.) [5].

На формування позитивного сальдо найбільше вплинули такі види послуг, як: транспортні, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові послуги.

Зовнішньоторговельні операції послугами у 2014 р. проводилися з партнерами з 218 країн світу. Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,99 (у 2013 р. – 1,89).

Серед найбільших країн-партнерів в експорті послуг відбулося найбільше зростання обсягів послуг наданих Нідерландам – на 135,8 млн дол. (майже у 2 рази), Латвії – на 83,4 млн дол. (у 2,2 раза), Естонії – на 50,1 млн дол. (майже у 2 рази), Кіпру – на 46,9 млн дол. (на 11,6%), Туркменістану – на 26,4 млн дол. (на 18%) та Мальті – на 20,2 млн дол. (на 23,4%).

Одночасно зменшилися обсяги експорту послуг Російській Федерації на 1736,9 млн дол. (на 33%), Бельгії – на 254 млн дол. (у 4,5 раза), Швейцарії – на 198,6 млн дол. (на 19,5%), Віргінським Островам – на 127,2 млн дол. (на 44,3%) та Великій Британії – на 111,6 млн дол. (на 14,8%).

Експорт послуг країнам Європейського Союзу у 2014 р. становив 3889 млн дол., або 34,5% від загального обсягу експорту, та зменшився відносно 2013 р. на 306,7 млн дол., або 7,3%.

Серед країн ЄС найбільші обсяги експорту послуг у 2014 р. надавалися Німеччині – 16,5% від загального обсягу експорту послуг країнам ЄС, Великій Британії – 16,5%, Кіпру – 11,6%.

Серед головних країн-партнерів в імпорті послуг у 2014 р. відбулося найбільше зростання обсягів послуг, одержаних від Мальти, – на 85,2 млн дол. (у 25,3 раза), Білорусі – 82,1 млн дол. (на 81,5%), Швейцарії – на 30,3 млн дол. (на 9,5%), Туркменістану – на 28,2 млн дол. (на 81,8%), Латвії – на 23,9 млн дол. (на 38,8%), Словаччини – на 14,8 млн дол. (на 48,1%). Зменшилися обсяги імпорту

послуг від Кіпру на 529,1 млн дол. (у 2,1 раза), Великої Британії – на 374,1 млн дол. (на 35,3%), Російської Федерації – на 358,9 млн дол. (на 29,1%), Німеччини – на 138,2 млн дол. (на 22,2%) і США – на 97,4 млн дол. (на 27%).

Імпорт послуг від країн Європейського Союзу становив 2945,8 млн дол., або 51,9% від загального обсягу імпорту, та зменшився відносно 2013 р. на 1266,2 млн дол., або 30,1%. Серед країн ЄС найбільші обсяги імпорту послуг були отримані від Великої Британії – 23,3% від загального обсягу імпорту послуг країнам ЄС, Кіпру – 16,6%, Німеччини – 16,4%

За підсумками 2014 року в торгівлі між країнами Росія залишається найбільшим торговельним партнером України, але за прогнозами в найближчій перспективі Росія вийде з переліку основних торговельних партнерів України [6].

На географічну і товарну структуру зовнішньоторговельних операцій України у 2014 році суттєво вплинули анексія Криму і окупація частини території Донбасу, внаслідок чого товарообіг України перерозподілився між угрупованнями країн світу. Перше місце посіли країни ЄС – 35,5%, друге – 29%, країни СНД, країни Азії – 24% [7]. Країни ЄС зайняли перше місце, як в українському експорті, так і в імпорті товарів.

Зниження обсягів зовнішньоторговельних операцій, товарна та географічна незбалансованість експорту та імпорту негативно впливає на забезпечення експортної та імпоротної безпеки України й суб'єктів господарської діяльності.

Під експортною безпекою слід розуміти відповідність експорту національним інтересам України, забезпечення його раціональної товарної структури та географічної збалансованості, конкурентоспроможності, відсутності дискримінації на зовнішніх ринках та спрямованості на забезпечення високого рівня добробуту нації [8, с. 144].

За даними Державної служби статистики України металургія, сільське господарство, машинобудівна та хімічна промисловості дають понад 80% українського експорту товарів. Особливістю експортоорієнтованих галузей України є їх високий рівень залежності від кон'юнктурних коливань на світових ринках.

Для України характерні низькі показники експорту високотехнологічних товарів та послуг. Це віддзеркалює недосконалу структуру конкурентних переваг української економіки, яка базується передусім на цінових факторах та порівняльних перевагах у вартості природних ресурсів та робочої сили. При цьому не використовуються належним чином наявні високотехнологічні можливості окремих галузей промисловості.

Розвиток виробництва товарів з високою доданою вартістю є головним пріоритетом у створенні бази для нарощування обсягів та поліпшення структури українського експорту в напрямі збільшення в ньому питомої ваги високотехнологічних товарів.

Для України важливо врахувати зарубіжний досвід, особливо стратегію Японії та інших провідних східноазіатських країн, які ще у 50-ті роки ХХ ст. продемонстрували переорієнтацію з імпортозамінної

моделі економіки на експортоорієнтовану. Ці країни змогли:

- використати свої конкурентні переваги в трудомістких галузях;

- шляхом жорсткої державної політики спрямувати зарубіжну допомогу в імпортозамінний сектор економіки;

- вдосконалити науково-технічний потенціал експортних галузей;

- створити відповідну структуру експорту;

- сприяти кредитній політиці для експортерів тощо.

Так, японський уряд з метою захисту внутрішнього ринку допускав туди іноземних конкурентів згідно зі спеціально розробленим графіком, який установлював поступову лібералізацію. До того ж експортному прориву в Японії передувало насичення внутрішнього ринку вітчизняними товарами, що сприяло розвитку конкуренції між товаровиробниками і стимулювало експорт. В Україні все було зроблено навпаки: шляхом повної лібералізації зовнішньої торгівлі спочатку допустили на внутрішній ринок без будь-яких обмежень іноземних конкурентів, а після зруйнування вітчизняної промисловості заговорили про необхідність захисту вітчизняних товаровиробників.

Експортна стратегія повинна розроблятися на основі глибокого аналізу кон'юнктури зовнішніх ринків, становища у вітчизняному виробництві, впливу факторів, які позначилися на обсягах та структурі експортної діяльності, визначення цілей, пріоритетів і напрямів розвитку експортного потенціалу.

Пріоритетом у розвитку експортного потенціалу повинно стати використання переваг тих виробництв, які

мають передові технології та високий експортний потенціал, а саме: літакобудування, космічне ракетобудування та космічні послуги, порошкова металургія, виробництво надтвердих матеріалів тощо. Значний експортний потенціал має також сільське господарство за умови його реформування, створення сучасної переробної промисловості, поліпшення умов зберігання продукції тощо.

Зважаючи на весь комплекс факторів, пов'язаних із станом та перспективами розвитку експорту, необхідно сформувати цілісну систему заходів державного стимулювання експорту з метою створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для розширення експорту та надання вітчизняним експортерам відповідної допомоги у фінансовій, правовій, інформаційній, дипломатичній, маркетинговій сферах.

Важливо, щоб Україна інтегрувалася у світову економіку як рівноправний партнер, що можливо лише за умов кардинального поліпшення структури зовнішньоекономічної діяльності за рахунок постачання готової продукції, використання інвестицій виробничої та науково-технічної кооперації тощо. Необхідно ефективно використовувати для розвитку експортного потенціалу різні форми міжнародного економічного співробітництва. Йдеться про створення спільних підприємств, міжнародний лізинг, створення вільних економічних зон, прикордонну торгівлю, розвиток міжнародного туризму тощо. Однак, таке співробітництво повинно відповідати вимогам економічної безпеки України, а не бути

додатковим каналом відпливу капіталів з України, що відбувається нині.

Стимулювання розвитку експорту та забезпечення експортної безпеки повинно включати насамперед економічні та організаційно-правові заходи. Економічні заходи повинні полягати у забезпеченні:

- страхування експортних кредитів від комерційних та політичних ризиків;

- надання урядом гарантій щодо залучення кредитних ресурсів в експортоорієнтовані виробництва, запровадження спеціальної системи кредитування обігових коштів виробництв;

- надання державної фінансової підтримки експортерам промислової продукції;

- податкового заохочення експортерів (повернення податку на додану вартість у разі експорту продукції тощо);

- митно-тарифного стимулювання.

Серед організаційно-правових заходів доцільно виділити:

- вдосконалення правової бази розвитку експортної діяльності;

- створення системи зовнішньоторговельної інформації;

- державну підтримку просування української продукції на зовнішні ринки;

- організацію ефективної системи сертифікації експортної продукції;

–підвищення ролі зарубіжних українських представництв у дипломатичній підтримці ними важливих експортних операцій, попередніх маркетингових досліджень, зусиль щодо організації зарубіжних виставок, ярмарків тощо;

–проведення наукових досліджень у зовнішньоекономічній сфері, зокрема досліджень кон'юнктури товарів на зовнішніх ринках;

–підготовка кваліфікованих кадрів для діяльності в зовнішньоекономічній сфері;

–здійснення ефективного державного контролю за зовнішньоекономічними операціями з метою запобігання порушенням, збирання інформації про ділову репутацію та фінансове становище учасників зовнішньоекономічної діяльності, обмін нею з органами безпеки інших країн;

–створення та підтримка об'єднань експортерів, координація їх діяльності на зовнішніх ринках для ефективного використання кон'юнктури та дотримання правил конкуренції.

Послаблення державного контролю за експортом призвело до безконтрольного вивезення за кордон сировини та дефіцитної продукції, створення криміногенної ситуації навколо експорту чорних, кольорових і рідкоземельних металів тощо.

Цікавою для України є експортна політика Південної Кореї, що передбачає різні пільги для експортерів, мінімізацію різних бюрократичних перешкод і навіть запровадження святкування Дня експортера, яке відзначається щорічно в останній день листопада.

Одночасно з удосконаленням товарної та галузевої структури експорту важливо також забезпечити раціональне територіальне розміщення експортних потужностей в Україні. Не сприяє зміцненню економічної безпеки переважне зосередження експортного потенціалу в Донецько-Придніпровському регіоні (лише у Донецькій області знаходиться п'ята частина потенціалу всього українського експорту).

Суттєву роль у забезпеченні економічної безпеки України відіграє також імпортна безпека, що характеризується раціональною товарною та географічною збалансованістю імпорту, що позитивно впливає на розвиток національної економіки, захищає внутрішній ринок і національного товаровиробника, сприяє зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції та економічної незалежності України.

Оптимальний обсяг імпорту та його регіональний розподіл повинен визначатися для кожного виду товарної продукції з урахуванням найважливіших зовнішніх та внутрішніх факторів зовнішньоекономічної діяльності.

Для забезпечення імпортної безпеки необхідно:

- привести товарну структуру імпорту у відповідність до потреб виходу національної економіки з кризи і, насамперед, з урахуванням вимоги захисту вітчизняного товаровиробника;

- здійснити структурну перебудову економіки України, зокрема, створювати замкнені цикли виробництва;

–розробити економічно обґрунтовану систему тарифного регулювання імпорту з метою насичення внутрішнього ринку необхідними товарами;

–здійснювати географічну диверсифікацію імпорту, особливо стратегічно важливих матеріалів і сировини з метою зменшення ресурсної, фінансової і технічної залежності від інших країн та створення умов для стабільного функціонування національної економіки;

–здійснювати імпорт дефіцитних сировинних ресурсів для збереження власних ресурсів;

–залучати передові технології для модернізації національного виробництва;

–здійснювати сертифікацію імпоротної продукції відповідно до норм міжнародної практики і національного законодавства з метою запобігання ввезенню в Україну екологічно небезпечної продукції;

–здійснювати за необхідністю односторонні обмеження імпорту з метою захисту вітчизняних товаровиробників та споживчого ринку;

–вдосконалити чинне законодавство для ефективного регулювання імпорту;

–законодавчо оформити внесення змін до переліку країн (у бік їх зменшення), на які поширюється преференційний режим;

–розробити і прийняти антидемпінговий кодекс України з метою усунення інтервенціоністського імпортного постачання та запобігання матеріальним збиткам у національній промисловості.

Слід зазначити, що багато країн у зовнішній торгівлі вдаються до протекціоністських заходів. Наприклад, Ізраїль для захисту особливо важливих галузей своєї економіки визначив перелік товарних груп, щодо яких встановлено «дискримінаційний» режим ліцензування імпорту.

Для України, насамперед, доцільно здійснювати імпорт таких передових технологій та продукції виробничого призначення, які будуть сприяти модернізації вітчизняної промисловості, заміні нераціонального імпорту і зростанню експорту готової продукції.

Отже, для успішної інтеграції України у світову економіку слід ураховувати сучасне її становище у міжнародному розподілі праці, а також характер політичних відносин із деякими країнами та групами країн. Важливо також ураховувати тенденції розвитку сучасного світового господарства, щоб формувати науково обґрунтовану та ефективну зовнішньоекономічну політику України. Пріоритетними завданнями державної політики, спрямованої на сприяння розвитку діяльності вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках повинні стати:

- підтримка вітчизняних експортерів, розробників імпортозамінних товарів і виробників конкурентоспроможної продукції;

- створення інфраструктури зовнішньої торгівлі та сучасної системи її інформаційного забезпечення;

- проведення гнучкої експортно-імпоротної політики;

- удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньої торгівлі;

– диверсифікація експорту та імпорту, розширення товарної пропозиції.

Літературні джерела:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

3. Про економічну самостійність України: Закон України від 03.08.90 № 142-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 34. – Ст. 499.

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

5. Державна служба статистики України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

7. Державна фіскальна служба України: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://status.gov.ua>.

8. Основи економічної безпеки України: навчальний посібник / А. І. Берлач, Т. В. Філіпенко. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2006. – 463 с.

Додаток А

**Зовнішня торгівля України товарами та
послугами з країнами світу (млн дол. США)**

Показник	2012 р.	2013 р. ¹	2014 р. ¹
Експорт			
Усього товари і послуги	82429,5	74832,3	63890,5
Країни СНД	31347,6	27362,	18870,8
Інші країни світу	51081,9	47470,1	45019,7
у т.ч. країни ЄС	20970,4	20159,0	20302,1
Імпорт			
Усього товари і послуги	91453,7	83346,6	60006,8
Країни СНД	35748,4	29207,3	18398,6
Інші країни світу	55705,3	54139,3	41608,2
у т.ч. країни ЄС	29947,0	30969,6	23995,3
Сальдо			
Усього товари і послуги	-9024,2	-8514,3	3883,7
Країни СНД	-4400,8	-1845,1	472,2
Інші країни світу	-4623,4	-6669,2	3411,5
у т.ч. країни ЄС	-8976,6	-10810,6	-3693,2

Джерело: за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

¹*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь*

Додаток Б

**Зовнішня торгівля України товарами
з країнами світу (млн дол. США)**

Показник	2012 р.	2013 р. ¹	2014 р. ¹
Експорт			
Усього товари	68830,4	62305,9	53913,5
Країни СНД	25318,6	21672,1	14887,3
Інші країни світу	43511,8	40633,8	39026,2
у т.ч. країни ЄС	17123,7	16573,5	17004,7
Імпорт			
Усього товари	84717,6	75834,6	54381,8
Країни СНД	34497,2	27741,5	17249,4
Інші країни світу	50220,4	48093,1	37132,4
у т.ч. країни ЄС	26237,2	26766,9	21059,8
Сальдо			

Усього товари	-15887,2	-13528,7	-468,3
Країни СНД	-9178,6	-6069,4	-2362,1
Інші країни світу	-6708,6	-7459,3	1893,8
у т.ч. країни ЄС	-9113,5	-10193,4	-4055,1

Джерело: за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

¹*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь.*

Додаток В

Зовнішня торгівля України послугами

з країнами світу (млн дол. США)

Показник	2012 р.	2013 р. ¹	2014 р. ¹
Експорт			
Усього послуги	13599,1	14233,2	11273,3
Країни СНД	6029,0	5814,9	4008,9
Інші країни світу	7570,1	8418,3	7264,4
у т.ч. країни ЄС	3846,7	4195,7	3889,0
Імпорт			
Усього послуги	6736,1	7523,0	5676,1
Країни СНД	1251,2	1466,5	1188,8
Інші країни світу	5484,9	6056,5	4487,3
у т.ч. країни ЄС	3709,8	4212,0	2945,8
Садьдо			
Усього послуги	6863,0	6710,2	5597,2
Країни СНД	4777,8	4348,4	2820,1
Інші країни світу	2085,2	2361,8	2777,1
у т.ч. країни ЄС	136,9	-16,3	943,2

Джерело: за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

¹*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь.*

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет
ім. І. Франка

**Імплементация наукових засад
та перспективи досконалої
маркетингової діяльності
підприємств як ринково-
орієнтованої концепції
їх розвитку**

Коллективна монографія

Видавець Євенок О.О.
Житомир
2017

Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету ім. І. Франка
(протокол № 13 від 26.05.2017р.)

Рецензенти:

Петрук М. О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету;

Харчишина О. В. – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту ЗЕД підприємств Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту національного авіаційного університету;

Дубас Р. Г. – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту ЗЕД Житомирського економіко-гуманітарного інституту ВНЗ «Університет Україна».

Імплементація наукових засад та перспективи досконалої маркетингової діяльності підприємств як ринково-орієнтованої концепції їх розвитку: колект. монографія / за заг. ред. проф. Павловської Л.Д. – Житомир: Вид. Євенок О.О., 2017. – 404 с.

ISBN 978-617-7483-41-9

Досліджено наукові засади та перспективи досконалої маркетингової діяльності підприємств, зокрема, уточнено понятійний апарат проблеми дослідження, встановлені особливості формування концептуальних засад інноваційного маркетингу, удосконалені методики оцінки маркетингової діяльності підприємств, досліджені актуальні аспекти моделювання конкурентного статусу та маркетингу персоналу підприємств. Визначені особливості маркетингової діяльності підприємств та управління нею за сучасних умов господарювання, зокрема, в Україні в цілому, управління умовами трудової діяльності та розвитком персоналу, event-менеджменту.

Для науковців, викладачів, аспірантів, магістрів, студентів, керівників, спеціалістів та працівників національної економіки.

ЗМІСТ

Передмова	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні та практичні засади удосконалення маркетингової діяльності підприємств	5
<i>Вікарчук О.І.</i> Особливості формування концептуальних засад інноваційного маркетингу підприємства	5
<i>Павловська Л.Д., Косович О.В.</i> Моделювання конкурентного статусу у системі маркетингу підприємств	30
<i>Калініченко О.О.</i> Соціально-відповідальний маркетинг	57
<i>Ніколаєнко С.М.</i> Маркетинг-мікс у медичному страхуванні	81
<i>Пойта І.О.</i> Впровадження інтернет-технологій у практику маркетингової політики комунікацій та їх ефективність	128
<i>Клімова І.О.</i> Нестандарт, креатив та епатаж – реальне обличчя сьогоденної реклами	148
<i>Мельничук Д.П.</i> Маркетинг у системі управління персоналом: роль, організаційний механізм, політика соціальної відповідальності	166
<i>Ткачук В.О., Москвич Б.В.</i> Маркетинг ринку праці як напрям роботи служб персоналу підприємств	198
<i>Обіход С.В.</i> Маркетинг персоналу як технологія управління персоналом у сфері послуг	217
Розділ 2. Управління комплексом маркетингу у підприємстві	248
<i>Мельничук Д.П., Чайка Н.М.</i> Управління умовами трудової діяльності у комплексі заходів з організації виробництва та праці:	248

маркетингові інструменти та фінансове забезпечення	
<i>Мельничук Д.П., Желудько Т.В.</i> Управління професійним розвитком персоналу: функції та завдання у системі координат гідної праці	264
<i>Мосійчук І.В.</i> Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств в Україні	278
<i>Філіпенко Т.В.</i> Стан і проблеми управління розвитком зовнішньоекономічної діяльності в Україні	301
<i>Карцюк О.А, Сингаєвська А.О.</i> Event-менеджмент ресторанного бізнесу України як інструмент маркетингових комунікацій	330
<i>Боцян Т.В.</i> Організаційно-економічний механізм визначення ефективності соціальної відповідальності бізнесу	359
<i>Кащук К.М.</i> Сутність та специфічні риси емоційного інтелекту в менеджменті та самоменеджменті	378